

Sažetak

Zbornik *300 godina franjevačke crkve u Vukovaru (1723. – 2023.)* sadrži 15 radova priopćenih na istoimenom znanstvenom skupu održanom u Vukovaru u lipnju 2023. godine.

Prvi rad naslovljen „Društveno-ekonomske prilike u Slavoniji tijekom osnivanja samostana te izgradnje crkve i samostana u Vukovaru” autorsko je djelo Milana Vrbanusa. Autor je u radu prikazao društveno-ekonomske prilike u Slavoniji, Vukovaru i vukovarskoj okolici od oslobođenja od osmanske vlasti, pa tijekom osnivanja vukovarskog franjevačkog samostana i izgradnje crkve sv. Filipa i Jakova te franjevačkog samostana sv. Filipa i Jakova, odnosno do kraja četvrtog desetljeća 18. stoljeća. Pri tome je prikazao promjene društveno-ekonomskih prilika koje su utjecale i na stanovnike Vukovarskog vlastelinstva, a time i na vukovarsku franjevačku zajednicu.

Rad „Osnivanje franjevačke rezidencije i samostana u Vukovaru” autorsko je djelo Marka Jerkovića i Ivana Marjanovića. Oni su se u radu bavili institucionalnim razvojem vukovarskih franjevaca, odnosno procesom osnivanja prvo, franjevačke rezidencije (zajednice ovisne o bačkome samostanu) te onda i autonomnoga samostana. Analizirali su, pritom, odnos franjevaca s dijecezanskim vlastima i laicima, osobito tijekom pregovora o podizanju nove crkve i samostana. Pritom su ukazali na probleme s kojima se franjevci suočavaju i načine njihova rješavanja. U središtu njihove analize je Vukovarska kronika. Osim sadržaju djela, pozornost su pridali i funkciji njegova teksta.

Danijel Jelaš i Petra Plantosar autori su rada „Crkvene ustanove Vukovara i okolice u srednjem vijeku”. Autori su prikazali crkvene organizacije Pečuške biskupije i promatranog područja, a dali su i kraći osvrt na patrocinije crkava. U radu su, također, analizirani podaci o prikupljenim iznosima zabilježenim u popisima izvanredne papinske desetine iz prve polovice 14. stoljeća. Pritom su navedeni iznosi stavljeni u širi kontekst gospodarskih pokazatelja usporedbom s iznosima prikupljenim za župe u najvažnijim mjestima Vukovske županije.

Rad „Migracije i naseljavanje u vukovarskom kraju nakon oslobođenja od osmanlijske vlasti”, kao autor potpisuje Robert Skenderović, On ističe da su krajem srednjeg vijeka osmanlijska osvajanja u velikoj mjeri uništila starinačko stanovništvo Vukovara i okolice. Ta su osvajanja dovela i do novih migracija –

prvenstveno se doseljavaju pravoslavni Rašani (Srbi) i Vlasi, a nakon definitivne uspostave osmanlijske vlasti 1530-ih godina u Vukovaru je oblikovana i značajna zajednica muslimanskih doseljenika. Izbijanjem Velikog bečkog rata (1683. – 1699.) Vukovar i okolni prostor ponovno su doživjeli velike demografske promjene i snažne migracijske valove. Muslimansko stanovništvo tada nestaje, a ostaje preživjelo katoličko i pravoslavno stanovništvo. Nakon oslobođenja od osmanlijske vlasti nastupa nova faza doseljavanja iz raznih krajeva Habsburške Monarhije, ali i sa šireg prostora kršćanske Europe. Tako je nastala struktura stanovništva koje je živjelo u Vukovaru i okolici tijekom 18. stoljeća.

U radu „Vukovar i Dunav na kartografskim prikazima u ostavštini grofa Luigija Marsiglija u Sveučilišnoj knjižnici u Bologni”, autor Hrvoje Kekez, predstavlja nekoliko karata i kartografskih skica, na kojima je prikazan Vukovar, u većoj mjeri tok rijeke Dunava s fokusom na prostor današnjeg hrvatskog Podunavlja. Većina tih karata i skica, koji do sada nisu javno objavljeni niti analizirani, nastala je djelovanjem Komisije za definiranje granice s Osmanskim Carstvom pri potpisivanju Mira u Srijemskim Karlovcima, a odnose se na hrvatske i mađarske povijesne prostore, te su na njima prikazani najviše pogranični prostori s Osmanskim Carstvom. To su vrlo važni kartografski prilozi jer su precizni i donose brojne podatke, a često su to prikazi prostora koji zrcale sliku ne samo vremena u kojemu su nastale, tj. kraja 17. i početka 18. stoljeća, nego i raniju sliku prostora iz osmanskog, pa čak i srednjovjekovnog razdoblja.

Ante Grubišić autor je rada „Franjevački zemljišni prostor u Vukovaru prema kartografskim izvorima do kraja feudalizma”. U radu se donose sačuvani planovi Vukovara iz razdoblja od kraja 17. do sredine 19. stoljeća. Prema tim planovima, može se pratiti prisutnost franjevaca u gradu, odnosno razvoj i širenje njihovih zemljišnih posjeda. Na temelju kartografskih izvora autor nastoji ustanoviti i djelatnosti franjevaca izvan crkvenog života, prije svega u poljoprivredi, te ukazati na sličnosti u privređivanju sa stanovnicima Vukovara.

„Crtice iz povijesti Vukovara i vukovarskih franjevaca za vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije (1918. – 1941.)” rad je Ivana Zupca, koji donosi pregled društvenog, političkog, gospodarskog i vjerskog života u gradu Vukovaru u razdoblju između dva svjetska rata. Ovo razdoblje, iako vremenski nije predugo, bilo je vrlo sadržajno i ispunjeno različitim događajima. Povijesno istraživanje o prvoj zajedničkoj južnoslavenskoj državi dosta je izazovno, prije svega zbog stanja građe i izvora, koji su, zbog burnog hrvatskog 20. stoljeća obilježenog velikim političko-društvenim diskontinuitetima, vrlo fragmentirani i u jednoj velikoj mjeri još uvijek nedovoljno sređeni. Autor nastoji sintetizirati najvažnije događaje u Vukovaru u ove 22 godine, nakon kojih se dogodio još veći ratni sukob (Drugi svjetski rat) i nova velika društvena promjena.

Rad „Vukovarski franjevci i komunističke vlasti” djelo je Slađane Josipović Batorek. Autorica ističe da su završetak Drugoga svjetskog rata i dolazak Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) na vlast 1945. godine označili početak novog, dugogodišnjeg sukoba između vladajućeg režima i vjerskih zajednica na ovim prostorima, posebice Katoličke Crkve. Dolaskom na vlast KPJ započinje ostvarivati svoj međuratni program, koji je predviđao odvajanje Crkve od države i škole od Crkve, oduzimanje crkvene imovine te marginalizaciju njena utjecaja u društvu. U radu se nastoji prikazati na koji su način nove društveno-političke okolnosti utjecale na crkveno-vjerske prilike u Vukovaru te kakvi su bili odnosi, ponajprije lokalnih komunističkih vlasti i franjevaca kao glavnih nositelja crkvenog i religioznog života u gradu. Naglasak je autorica stavila na određena imovinsko-pravna pitanja, poteškoće u vezi s održavanjem vjerske nastave u školama i crkvi te na probleme s održavanjem određenih vjerskih obreda i manifestacija.

Fra Daniel Patafta autor je rada „Samostanski život i pastoralno djelovanje vukovarskih franjevaca u 18. i prvoj polovici 19. stoljeća”. Analizom povijesnih i crkvenih izvora i samostanske kronike autor je prikazao kako se formirao i mijenjao život i rad vukovarskih franjevaca od vremena katoličke obnove, preko jozefinizma do početaka katoličke restauracije.

U radu „Lekcionari fra Kaje Agjića i fra Roberta Kauka”, autor fra Mario Cifrak, predstavio je dva profesora Bogoslovne škole u Vukovaru, fra Kaju Agjića (1805. – 1892.) i fra Roberta Kauka (1848. – 1900.). Riječ je o sažetom prikazu njihova rada na izdanjima lektionara, na hrvatskom i bugarskom jeziku.

Rad „Vukovarski franjevci glazbenici” priredio je fra Mario Zrakić. Istaknuo je da franjevci u Vukovaru već više stoljeća imaju veliku ulogu, kako u dušobrižništvu, tako i na obrazovnom i kulturnom području. Glazba čini važan dio franjevačkog duhovnog i redovničkog života, što se da iščitati iz činjenice da su u povijesti mnogi franjevci bili i glazbenici. Među njima je bilo mnogo orguljaša, učitelja sviranja i pjevanja, a i onih koji su sakupljali napjeve u zbirke, tj. pjesmarice i kantuale. Time su pridonijeli širenju i razvoju crkvene glazbe te su mnoge napjeve sačuvali od zaborava. Tako se i vukovarski franjevački samostan može pohvaliti bogatom glazbenom povijesti i mnogim franjevcima glazbenicima koji su jedan period svog redovničkog života proveli u Vukovaru.

Georg grof Eltz Vukovarski autor je rada „Članovi obitelji Eltz u kriпти franjevačke crkve u Vukovaru”. Kripta vukovarske franjevačke crkve sv. Filipa i Jakova, obnovljena nakon devastacije 1991./92., danas sadržava kosturnicu s posmrtnim ostatcima članova obitelji Eltz. Na mramornome nadgrobnom natpisu navedena su imena pokojnika, koji su imali veći ili manji utjecaj u povijesti obitelji u Vukovaru. Rad donosi kratke biografije značajnih osoba sahranjenih u kriпти i objašnjava njihov međusobni odnos.

Rad „Vukovarski franjevci i kultura sjećanja na Prvi svjetski rat” autorice Sandre Cvikić donosi preliminarne rezultate kvalitativnog sociološkog istraživanja Kronike franjevačkog samostana za razdoblje 1918. – 1940. godine. To istraživanje na primjeru djelovanja franjevaca u Vukovaru imalo je za cilj ustanoviti kakva je bila uloga Katoličke Crkve u kreiranju i održavanju hrvatske kulture sjećanja na Prvi svjetski rat. Primjenom SKAD sociološke metodologije i teorijskog okvira kulture sjećanja, dobiveni su rezultati koji upućuju na hrvatsku kulturu zaborava na žrtve Prvoga svjetskog rata. Taj zaborav, kako je to vidljivo iz analize diskursa franjevačke Kronike, proizvodi i diskurzivna amnezija nastala u međuratnom razdoblju zbog izrazito teške društveno-političke situacije, u kojoj se hrvatska zajednica u Vukovaru nalazi po završetku Prvoga svjetskog rata.

U radu „Vukovarski franjevci i kultura sjećanja na Domovinski rat u vrijeme progonstva”, Vine Mihaljević prikazuje i analizira franjevačku kulturu sjećanja na Domovinski rat u vrijeme progonstva, u teološko-pastoralnom i socio-religijskom okviru. U radu koristi primarne franjevačke izvore, ljetopise i kronike, kao i sekundarnu građu o vukovarskim franjevcima u vrijeme progonstva. Dinamiku nastajanja kulture sjećanja na Domovinski rat, kako ističe autor, određivala je religijska, kulturna, društvena i politička situacija prognanika, od molitve i šutnje do protesta i svjedoka okrutnih zlostavljanja, patnje, mučenja i smrti logoraša u srpskim koncentracijskim logorima. Kultura sjećanja na Domovinski rat – temelj je identiteta hrvatske države i slobode. Domovinski rat i grad Vukovar dva su zaglavna kamena hrvatske države, zaključuje autor.

Ivana Bendra, Mateo Žanić i Dražen Živić autori su rada „Vukovarski franjevci i kultura sjećanja na Vukovarsku bitku od 1998. do 2022. godine”. U radu su razmatrali sudjelovanje vukovarskih franjevaca u stvaranju i prenošenju različitih elemenata kulture sjećanja putem kojih se oblikovala slika grada, ali i iskazivala briga, kako za podsjećanje na žrtve rata, tako i za oblikovanje zajednice sjećanja. U prvome dijelu rada opisan je angažman franjevaca u promicanju niza vjerskih obilježavanja i manifestacija, koje su imale i znatan utjecaj na oblikovanje vukovarskog javnog prostora te društvenog života. U drugome dijelu analizirani su načini na koje su franjevci sudjelovali u različitim obilježavanjima ili u organizaciji manifestacija sjećanja povezanih s Vukovarskom bitkom, Danom sjećanja na žrtvu Vukovara 1991. i Domovinskim ratom. U trećem dijelu rada autori prate sudjelovanje franjevaca u oblikovanju materijalnih, narativnih i vizualnih sadržaja kulture sjećanja.